

الدروس المهمة لعامة الأمة

**Xaran nafanto unmaton danma
su da**

Xaran nafanto unmaton danma su da

Abudul-Ajiji ken ga ni Abudullaahi renme ɗa ken ga ni Baaji renmen ɗa.

Xaran nafanto unmaton danma su da

Xirisi foodiyen da ken ga ni

Abudul-Ajiji ken ga ni Abudullaahi renmen ɗa ken ga ni Baaji renmen ɗa

Alla ga n'a hinna

Ti Alla Toxon ɗa(o d'a joppa) Neemandaana Hinnandaana

Wallafndaana roraqe

Tiigayen wa Alla da tagefoonun kama, lagari moxo siren na Allan-kannaanon ya da, Alla ga na neemandi nan kisindi A Komen d'a Faaren kanma, o Annabiyinme Mahanmadu, d'A dunkoonun d'A kappanlenmon kafumanto.

Ken falle:

Ku ni Digan deppu ya fiinu yogonu bangandinden di, ku beenu a ga wajabini a su kanma i n'i tu silaamaaxun diinan di, in d'a toxora: (Xaran nafanto unmaton danma su da).

In wa Alla paagana, A na silaaminun nafa t'a yi, A n'a raga bakka in xa maxa, A ken ya ni Tunka fonnansire Tunka dare.

Abudul-Ajiji ken ga ni Abudullaahi renme ɗa ken ga ni Baaji renmen ɗa Xaran nafanto unmaton danma su da¹

Xaran fana: Faatiha suura do soora deppu

Faatiha suura do ke be ga na neyo gelli soora deppun ɗa, n'an giri ɗuɗa saraleyen suuran (jaljala) ɗa, katta soron suuran (Naasi) ɗa, (xaranɗundi killen wa dangini ti) xaranlenman seeranden ɗa, do xaranɗen teleɗonden d'a tanganden ɗa, do fon wure bangandinden ɗa ke be faamuyen ga wajabini.

Xaran fillandi: Silaamaaxun gonbonɗu

Silaamaaxun gonbonɗun karagi, bangandinde, i fo fana do i fo xooore: Sedeye nan ti Batikamaane nta ganta ti Alla, nan ti Muhanmadu ni Alla faaren ya yi, do (sefeta ke) wurenu fatanfandsinden ɗa, kafini «Laa ilaaha illa Allah» saritinun bangandinden ɗa, (la ilaaha) wure ya ni: na fon su xata ken batini a ga feti ti Alla yi, (illa alla) ni: na batiyen ya sabatindi Alla baane da kappanlenma nta a yi. Fi be ga ni [laa-ilaaha illa-llaah] saritinun ɗa, i ya ni: tuwaaxu ken ga tuwanbalaaxun xatana, do danqanaaxu ken ga sikkana xatana, do xalasiye ken ga fillankanppen xatana, do toɗu ken gaaren xatana, do xanuye ken ga xonnaaxun xatana, do duraxaayande ken ga ballen xatana, do ragande ken ga saaganden xatana,

¹ Majmuu'u fataawa wa maqaalaatin mutanawwi'a (288- 298/ 3).
[Jaabidonun kafumanto, do sefanka sooxinto tananu].

a do nan kaafiraaxu ti fo be ga batini a feti Alla yi. Ku (saritinu) kafume ya suuginkaccu filli rinto ku di:

Tuwaaxu do danqanaaxunu do xalasiye do toŋu kappa...xanuye do duraxaayande do duŋeye a danŋa. I da seegundin kaf'i ya, a ya ni: an nan kaafiraaxu...ti fo wo fo su ga batini a ga feti ti Alla

Kafini [Anna Muhanmadan rasuul-laahin] seedesefen bangandinden ŋa, a muurifon ni: na a toŋondi fin di ke be a ga d'a kijandi, do n'a batu fin di a ga ŋamarindi t'a yi, do nan laato bakka fon ŋa a ga kabandi nan gongondi bakka yi, a do Alla n maxa bati ti fo wo fo su ya, ganta Alla ﷻ do A faaren ga da ke be sariyannaaxu ﷺ. Saage a na silaamaaxun gondamanun karagi kuttun bangandi xaranlenman da, i ya ni: salle, do jakka, do Sunxason suume, do Alla Ka horomanten juurande, sere be ga na kati a danŋa.

Xaran sikandi: Toŋondiyen gonbonŋu

I kun ni tunmu ya: an nan toŋondi ti Alla ya, do A malikiyanun do A kitaabun ŋa, do A faarun ŋa, do koota lagaren ŋa, a nan toŋondi ti rakuton ŋa, nan ti a xeerin do a bonen gilli Alla Kallanken ya.

Xaran naxatandi: Alla baanaaxundinde taxandu, do fillankanppen taxandu.

Alla baanaaxundinden taxandun bangandinde, sikko ya: Tagekamanaaxun baanaaxundinde, do Batikamanaaxun baanaaxundinde, do toxonun do maxankutun baanaaxundinde.

1- Tagekamaannaaxun baanaaxundinde: ken ni nan toɗondi nan ti Alla (A n Senonta) A ya ni fon su Tagandaanan ɗa, A ya ni firanyillandaanan ɗa fon su di, kappalenma su nta A yi ken di.

2- Batikamanaaxun baanaaxundinde: Ken ni nan toɗondi nan ti Alla ya (A n Senonta) A ya ni tonɗun batikamannen ɗa kappalenma nt'a yi ken di, ken ya ni "Laa ilaaha illa lallah" wure ya, a wure ya ni: batifo Toɗu su nta ganta ti Alla, batiyun su kafumanton gelli salle do suumeya do kun tanan ɗa, a wa wajibni i nan xalasi Alla baane ya da, a nta telle fo wo fo nan yille i noxon di A tanan da .

3- Toxonun do maxankutonun baanaaxundinde: Ken ni nan toɗondi ti fo wo fo ga ri xuraana dere ke di, walla hadiisi sahanton di gelli Alla toxonun do A maxankutonun ɗa; do n'i sabatindi Alla baane da moxo kanma A do ken gan xawa (A n Senonta), a ga feti ti yillande ya, do guruhande ya, do ɗanmoxogankaaxu ya, do xawande ya; golle ya ti Alla daalen ɗa An senonta:

(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ 1 اللَّهُ الصَّمَدُ 2 لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ 3 وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ 4)

{An na ti: A ken ya ni Alla ya, bajon(baane) ga ni 1}

{A tunkaaxun ga ni haajunun su muuriran ɗa}2

{A ma fo saara fo xa ma A saara 3}

{Fo baane su nta di, ken ga ni Alla danɗa dunqansi (xawansa) ya} [Tawuhiidu: 1- 4] A do A daalen ɗa A n dera A n Kallanka:

{...أَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ}

{Fo baane su nta di, ken ga ni A danɓa dunaansi (xawansa) ya; Aken ya ni Tunka Mukkaan do Ɗallaanan ɓa} [Waraayinde: 11]• Tuwaaxu dunksu yagonu d'a ɓa noonenu filli ya, i da toxonun do maxankutonun baanaaxundinden rondi Tagedakamaaxun baanaaxundinden noxon di, kutande nta ken di, baawo muurifon banganten ya ni taxandu ku filli su di

Fillankappen taxandun ni sikko ya: fillankappi xoore, do fillankappi tugune, do fillankappi muxunte.

Fillankappi xoren ɓa: a wa gollen bonnen ya wajaɓindini do duumaye yinben di sere be ga na kara a kanma, xo moxonbe Alla Kallanken ga daale:

{...وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ}

{I gan da fillandi kafu Alla ya, gansinɓa i ɓi gollu su dabarini a (baraajen) na bono i maxa} [kaarafonmumu: 88]• Do A daale A n kallanka:

{مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ} (17)

{A ma ɓa fillankappaanon da, i na Alla misiidun kuura, i yinmenu ga seedene du du kanma ti kaafiraaxun ɓa, kun kamaanun gollun bono, i kun ɓa xadi, duumaano ni i ya yinben di} [Tuubu: 17]• A do sere be ga na kara a kanma Alla nta yanpana a kaman da, Arijaana xa na kabe a yi, xo moxonbe Alla daale A n kallanka:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ...}

{Alla nta yanpana na fo kafu A yi, A wa yanpana fo be ga ken wure sere da ke be gan lin'A danɓa...}
[Yaxaru: 48], A daale A n kallanka:

{...إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ}

{...Finsaanan ɓa de, Sere be ga na fillandikafu Alla ya, Alla da neemangooren(Arijanna) haraamu a maxa, a daaxaran na ɓa yinben ɓa, a ma ɓa topanɗundaanon da gelli deemandaano ya}
[Yigeyokke: 72].

A wa gelli a noonun ɓa: furun xirinde do bolinu, do na laxadunqaasa ti i ya, do nan tegu I danɓa, do nan xurusindi i danɓa, do ken me tana.

Fillankappi tugunen ɓa: aken ni ke be ga sabati ti xottun ɓa kitaaben di ma Sunnan di nan ti a nan xiri fillankappe ya, xabari a feti fillankappi xooren noonen yogo ya; xo dukoyintaaxu gollun yogonu di, do nan kuna ti Alla tanan ɓa, a do nan ti: Alla dunde kaati xa dunde; do ken me; Annabi jaabin danɓa ﷺ:

«أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرَ» فَسُئِلَ عَنْهُ، فَقَالَ: «الرِّيَاءُ»

«Fon fo konunte be, in ga kanna a yi xa danɓa, ken ni fillankappi tugunen ya.» i da a tirindi ken ɓa, a ti: «dukoyintaaxu»¹ Imaamu Ahamadu d'a filla, do Tabaraani, do Bayihaqi, ti killi sire ya, nan bogu

¹ Ahamadu d'a bagandi (5/ 428), do Tabaraani Al-Kabiirin di (4/ 338), do Bayhaqi As-Shu'abin di (14/ 355), a d'a koMajma'i Az-Zawaa'idin du (1/ 121): Ahamadu d'a bagandi, do yigun ni fo sahannten yigun ya yi.

Labiidi renme Mahamuudu Ansaariganke maxa (Alla ga na dūḡe bakk'a maxa), Tabaraani xa d'a filla ti killi siru ya, nan bogu Labiidi renme Mahamuudu maxa, nan bogu Kadiiji renme Raafi'i maxa, nan bogu Annabiyinmen maxa ﷺ.

Do a jaabin ḡa ﷺ:

«مَنْ حَلَفَ بِشَيْءٍ دُونَ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ»

«Sere be ga kuna ti Alla tanan ḡa abaatu kaman fillakafi»¹ Al'imaamu Ahmadu d'a filla ti killi sahante ya, nan bogu Umaru Bunil Xattaabi maxa, (Alla ga na dūḡe bakk'a maxa), Abu Dawuda do Tirimiji d'a filla ti killi sahante ya, nan bogu Umaru renme maxa (Alla dūḡe bakk'i filli maxa), nan bogu Annabiyinmen maxa ﷺ nan ti A jaabi:

«مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ»

«Sere be ga kuna ti Alla tanan ḡa, abaatu a kaman kaafiraaxu walla a fillakafi»² Do a jaabin ḡa ﷺ:

«لَا تَقُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ وَشَاءَ فُلَانٌ، وَلَكِنْ قُولُوا: مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ شَاءَ فُلَانٌ»

«Xa ma ti: Alla ga na dūḡe do kaati ga na dūḡe, xabari xa ti: Alla ga na dūḡe saage kaati ga na dūḡe»³ Abu Duwuda d'a bagandi ti killi sahante ya, nan bogu Al-Yamaani renme Hujeyifa maxa (Alla dūḡe bakk'a maxa).

¹ Imaamu Ahamadu d'a bagandi (1/ 47).

² Abu Duwuda d'a bagandi (3251) ya, do Tirmiji (1535).

³ Abu Duwuda d'a bagandi (4980), do Ahamadu (5/ 384).

Ke noone nta diinan bakke wajabindini, a nta duumaye xa wajabindini yinben di, xabari a wa Tawuhiidu wajabiten tinmantaaxun xatana.

Noone sikkandi: Fillankappi muxunte; a daliilen ni Annabiyinmen jaabin ya ﷺ:

«أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا هُوَ أَخَوْفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِي مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ؟» قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «الشِّرْكُ الْخَفِيُّ، يَقُومُ الرَّجُلُ فَيُصَلِّيُ فَيُرِيَنَّ صَلَاتَهُ لِمَا يَرَى مِنْ نَظَرِ الرَّجُلِ إِلَيْهِ»

«Yaala in nta xa xibaarini ti fo be, in ga kann'a yi xa danɓa nan xoto Masiihu Dajjaali ya?» I ti: yabo ke Alla faare, jaabi: «Fillankappi muxunte, yugo na giri a ga sallini, a na xus'i sallen yanba ti a ga ke be walla gelli yugon faayinden ɓa katt'a yi.»¹ Alimaami Ahamadu d'a filla a musunadin di, bakka Abu Sahiidi Al-Xuduri -Alla ga na duɗe bakk'a maxa-.

A wa telle fillankappen nan taxandi katta noonu filli baane ya:

Fo xoore do fo tugunne, xa fillankappi muxunten ɓa, a ken wa i filli loogono; A na xpaana fo xooren di, xo munaafaxinun fillankappen moxo, na tugu ti i kun ɓa i w'i sondontappu bononton muxundini ya, i wa dubangandini ti silaamaaxun ɓa dukoyintaaxu ya kanma, do kanne ya i yokinun kanma.

A wa ɓaana fillankappi tugunen di, xo dukoyintaaxu, xo a ga ri Labidi renme Mahamudu Ansaariganke hadiisi danginte ke di, do Abi Sayidi

¹ Ibunu Maajaha d'a bagandi (4204), do Imamu Ahamadu (3/ 30) .

hadiisi konite ke di. Alla ya ni maxagemundaanan
ɗa.

Xaran karagandi: fi sirontaaxu (gollun sirondinde)

Fi sirontaxun gonbonɗen ɗa, a ya ni: an na Alla
batu xo an yaaxen g'a yi, gelli an yaaxe ga nta a yi,
an na tu Aken yaaxen w'an ɗa.

Xaran tunmundi: sallen saritinu

I kun ni kaabu ya:

Silaamaaxu, do Haqile, do fatanpansinde, do
xoson girinde, do mexen girinde, do lawuran
suturinde, do waxatin roye(kipeye), do nan jonkoyi
tejeran ɗa, do ɗaniye.

Xaran peerundi: sallen gonbonɗu

Ikun ni tanmu do naxato ya:

Sikke kafini seyen ɗa, do haramu kabariye, do
Faatiha xaranɗe, do xurunguragaye, do telenɗoye
xurunguragayen falle, do teɗetukkeye suufunun
peeri kanma, do nan giri bakka teɗetukkeyen di, do
taaxe teɗetukke taanun filli do me naxa, do
maxafakke gollun su di, do merabatunde
gonbonɗun do me naxa, do tahiya lagare, do taaxe a
danɗa, do maxasalle Annabi maxa ﷺ, do salaamu
warandun filli.

Xaran seegundi: sallen waajibinta fiinu

I kun ni seegu ya:

Kabarindu(Allahu akbar) ku kafumanto, ganta haramu kabariye ke, do nan ti: (sami'allahu liman hamida) Alimaamin do baanan sallaanan da, do nan ti: (rabbana wa lakal hamdu) do nan ti: (subuhaana rabiyaal ajiimi) xurungu ragayen di, do nan ti: (subuhaana rabiyaal a'ala) tenetukkeyun di, do nan ti: (rabbi ixfir li) tenetukkeyun filli do me naxa, do tahiya fana, do nan taaxu a danŋa.

Xaran kaabundi: Tahiyan bangandinde

Ken ni a nan ti:

attahiyyaatu li-llaahi, was solawaatu wat toyyibaatu, assalaamu alayika, ayyuhan nabiyyu wa rahamatul laahi wa barakaatuhu, assalaamu alayina, wa ala ibaadi Laahis soolihiiina, asihadu allaa ilaaha illal Laah, wa asihadu anna Muhanmadan abduhu wa rasuuluhu.

Ken halle a na salli Annabiyinmen maxa ﷺ a na xeerin jiidini a kanma, a na ti: Allaahunma solli alā Muhanmadin, wa alā āli Muhanmadin, kamā sollayita alā Ibiraahima wa āli Ibiraahima, innaka Hamiidun Majiidun, wa baarik alā Muhanmadin wa āli Muhanmadin, kamā baarakta alā Ibiraahima, wa alā āli Ibiraahima, innaka Hamiidun Majiidun.

Ken halle a na Alla tangayi muuru tahiya lagaren di bakka yinben yanganqatan ŋa, do bakka xaburan yanganqatan ŋa, a do bakka bireyen do kallen fitinan ŋa, do bakka masiihid dajjaali fitinan ŋa, ken

halle a na sugandindi duwanɓen di ke be ga d'a xanu, sakka fi beenu ga fille ken di, a wa gelli ken ɓa:

«Allaahunma a'innii alaa jikrika wa sukrika wa husni ibaadatika, Allaahunma innii jolamtu nafsii julman kasiiran, wa laa-yagfiruj juuba illa anta, fagfirlii mafiratan min indika, warhamnii innaka Antal gafuurur rahiim»

Yo xa tahiya fanan di, a wa gilli seedesefon filli falle katta sikki sikkandin ya sallifanan do laxasaran do Futuron do soxufon di, gelli a ga na maxasalli Annabiyinmen maxa ﷺ ken yan fasunta; ti hadiisun loogoyen ɓa ken di, saage a na giri katta sikki sikkandin ɓa.

Xaran tanmundi: sallen sunnanu

A wa gelli i ya:

- 1- Raxaɓupinden duwanɓe.
- 2- Na kittin degeri teyen ro noogen kanma, gijinmen kanma, a siginten ɓa, xurunguragayen kaane d'a halle.
- 3- Na kittun filli wutu kanmun ɓa doronmun karinte ga me ya, i fuutunto katta kunkun filli jellenɓan ɓa ma torun filli kabarindi fanan biren ɓa, do xurunguragayen biren ɓa, do gillen biren ɓa bakka xurunguragayen di, do gillen bire bakka tahiya fanan ɓa katta sikki sikkandin ɓa.
- 4- Ko be ga saxu baane kanma xurunguragayen do tenɗetukkeyen sennaaxun sefen konɓen di.

5- Ke be ga saxu (rabbana wa lakal hamdu) digaaamen kanma, gillen falle bakka xurunguragayen di, do ke be ga saxu baane kanma tejetukkeyun filli naxa xaafarigeesimuuruɣyen duwanɗen di.

6- Na yinmen ro fallen jellenɗan ɗa xurunguragayen di.

7- Na xulinun filli laatondi bakka kaaron filli ya, do noxo bakka togon filli ya, do togon filli bakka karankaron filli ya tejetukkeyen di.

8- Na sogonon filli wutu bakka ɗupen ɗa tejetukkeyen biren ɗa.

9- Sallaanan nan taaxu a ta noogen boyinten kanma, do na ta teyen tonto tahiya fanan taaxen di, do tejetukke taanun filli do me naxa.

10- Nan fengejin taaxu tahiya lagaren di salli sikkoganken do naxatoganken di, ken ni: nan taaxu a tinkanben kanma, do na i ta noogen ro ta teyen wure, do na ta teyen tonto.

11- Na poomindi ti doronsaagen ɗa tahiya fanan do fillandin di, n'a joppa taaxen biren ɗa katta tahiyan pameran ɗa, do n'a yonko duwanɗen biren ɗa.

12- Neemande do barikande Muhanmadu kanma, do Muhanmadu dunkoonu, do Iburaahiima kanma, do a dunkoonu tahiya fanan di.

13- Allan-paagaye (Duwanɗe) tahiya lagaren di.

14- Nan xaranɗen bangandi fajirin sallen di, do juman sallen di, do sunxason do baanan sallen di, do

xumari muuroyen sallen di, a do sikki fanon filli di futuron do saxufon sallen di.

15- Na xaranjen gunda salli fanan di, do laxasaran di, do futuron sikkandin di, do soxufon lagarun filli di.

16- Fon xaranje, ke be ga saxu kanma gelli xuraanan ja, kafini sunna kuttun korosinden ja, ku beenu ga ri sallen di, ganta o ga da ku beenu ko, a wa gelli ken ja: ke be ga saxu sallaanan konjen kanma: (rabbana wa lakal hamdu), wurugiyen falle bakka xurunguragayen di Alimaamin haqen di, do Alimaami fallanke, do baanan sallaana, ken ni sunnan ya yi, a wa gelli ken ja xadi: na kittun filli ro xurungun filli kanma, doronmun sanxinto ga ni xurunguragayen biren ja.

Xaran tanmu do baanandi: sallen bonondifiinu

I kun ni seegu ya:

1- Dutewuyen Digaame, nan kafi sinmeyan do tuwaaxun ja, xa mungaanan do tuwanbalin ja, a salle nta bonno ti ken ja.

2- Soye.

3- Yigeye

4- Minne

5- Lawuran bangeye.

6- Dupengendi gabe bakka tejera (kinbakan) ja

7- Sange gebe i karinte (sukkante) ga me ya sallan di.

8- Sennaaxun guruhaye.

Xaran tanmu do fillandi: sallijirageyen saratinu:

Tanmu ya ni:

Silaamaaxu, do Haqile, do fatanpansinde, do ɲanniye, do a kiiten kappalenmaaxu (a ya ga ni) a nan maxa a kutiyen ɲanni ma a sennaaxun gan tinme, do saliji wajibindaanan kutiye, do jiransenoye walla kaawarassenoye a kaane, do a ji ke senoye d'a dagantaaxu, do fon girinde ke be ga a kabana kipene fatanfunsen ɲa, do salli waxatin royen ɲa sere haqen di ke be xoson (mexe) ga ni duumante ya.

Xaran tanmu do sikkandi: sallijin faralanu

I kun ni tunmu ya:

Yeelson yanqiye, laqen xujuxjunde do nuxunnen semexusemexunden wa ken noxon di, do kittu filli yanqiye katta segepantonbon filli ya, do yinmen su suusande torun filli wa ken noxon di, do taanun filli yanqiye kappa selipenllun filli, do n'i merabatundi me ya, do n'i karindi me ya. A wa xanini na yeelson yanqiyen saagasaagandi, do kittun filli, do taanun filli ta sikko, ken moxo ya ni laqen xujuxjunden ɲa, do nuxunnen semexusemexunde, xa faralan ni ta baane ya ken di, yo xa yinmen suusanden ɲa, a nta

xanini nan saage ken ɗa, xo hadiisu sahanƙon ga da ken koyi moxonbe.

Xaran tanmu do naxatandi: sallijin gurujefinu

I kun ni tunmu ya:

Fo be ga bakka ti killun filli ya, xo: tanji do fankanjanbiye, do dogunne, do fo buri sobente be ga bakka faten ɗa, do kiilen gille(dagaye) ti xenqo ya ma ken tana, do jon meemende ti kitten ɗa, ti kaane banɗe ma ti falle banɗe, a ga feti ti barataado ya, do na jogoomen ciyen yiga, do nan yeretedi(muruti) bakka silaamaaxun di, Alla ga n'o do silaaminun tanga ken ɗa.

Koroosinde: fo be ga ni furen yanqinden ɗa: fo sahanƙen ni nan ti an nta sallijin bonondini, ken ya ni tuwaaxun dunkon fo gabe Digaamen ɗa, daliile ntaɗaaxun da ken kanma, xa bari furu yaqaanan kitten ga na kati furen Lawuran ɗa, a ga feti ti baraaɗi ya sallijin wajabi a kanma

Fo be wajabinten g'a kanma ni, a nan maxa furen Lawuran meeme ganta a ga na ɗa barataado ya falle, ken moxo ya ni yaxaren xa neemenden ɗa, a nta sallijin bonondini lewu, ken ɗa ti xanuye walla a ma ɗa ti xanuye ya, tuwaanon digaamun filli fo sahanƙen di, xa(sarati) gelli fo ga ma bogu a yi, na tugu ti Annabiyinmen ɗa ﷺ a d'i xojedunkon yogo sunbusunbu, a saage nan salli, a ma sallijirage.

Xa fo be ga ni Alla daalen ɗa(An senonta)
yaxarun soora do yigeyokken sooran āyun filli di:

{...أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ...}

{... ma xa ga na yaxarun meeme...} [Yaxaru: 43]
[Yigeyokke: 6]• Muurifon ni: (yaxarun)
kappalenmaaxun ya, tuwaanon digaamun filli fo
sahanten di, ken ya ni Ibnu Abbaasi (Alla duje i filli
maxa) digaamen ɗa, do jama gelli seresiri
saamanton do fallankon ɗa. Alla ya ni
maxagemundaanan ɗa.

Xaran tanmu do karagandi: silaami su na dumaxanyetu ti sariyan jikkunun ɗa

A wa gelli kun ɗa: toɗuntaaxu, do dunteɗaaxu, do
duragaye, do yaagu, do saagoye, do fonnansiraaxu,
do (xannun) maxafakke, do na xura Alla ga da fo wo
fo ya haraamu, do taaxanlen siraaxu, do lafi dunkon
deema ti sen haqen ɗa, do ken me tana gelli jikkunu
beenu Kitaabe walla sunna ga da i sariyannaaxun
koyi.

Xaran tanmu do tunmundi: na dujikkundi ti silaamaaxun jikkunun ɗa

A wa gelli kun ɗa: kuupinde, do paxaliye, do
yigeyen do minne ti teyen ɗa, do bisimillaahi konɗe
duguteyen biren ɗa, do Alla tiigande duguta biren
ɗa, do Alla tiigande tirigisoyen falle, do nan duwa
tirigisoonan da a ga na Alla tiiga, do watunten
xantande, do na baaden batu sallen do

firinden(burunden) da, a do Sariyan jikkunu sallika walla kan royen biren ɗa, do bakke i filli di, do debiterenden biren ɗa, do (renmen ga na ji) kafini saaraanon filli ya, do burutinto do taaxanlenmo, do xirisun do lemunu, do taaretaarende ti lenkurunba kitanden ɗa, do duwanɗe ti yaxun ɗa, do buttisuurande sunon di, do kun tana gelli silaamaaxun jikkunun ɗa yiran rondinden do a bagandinden di do tofu ronden di.

Xaran tanmu do peerundi : Gongonde bakka fillankappen ɗa do kutandun noonun ɗa.

Kun yogo ya ni: halakintafiinun peeri, i ya ni: na fillandikafu Alla ya (A n Senonta), do korote, do na yonki kari ke be Alla ga d'a haraamu ganta ti haqen ɗa, do riban yigaye, do yatiimen naburen yigaye, do nan fallakoyi gajanɗen beran ɗa, do na hooro yaxarun xajafi ti sangen ɗa, ku beenu ga ni dutanganto, mungunto, muumininu.

I yogo xadi: xatantaaxu, do sunpu kutte, do seeden juraaxu, do kunandu gaaranto, do taaxanlenman toorande, do soron toorande i forun di, do i naaburun di, do i danbun di, do tiirindifon minnen di, do taqinsange (a ya ni: sanganaabure), do maxansefende, do karamedaaxu, do ken tana gelli fo be Alla ga d'a kaba ۞ ma A faaren ga d'a kaba ۞.

Xaran tanmu do seegundi: furen moxogemunde a do nan salli a kanma a do a burunde(firinde).

Ken fatanfansiye faayi katt'an ɓa:

Fana: sariyan ya ni na kalle hadariyenmen seerandi nan ti: (Laa-ilaaha illa Allaah); ti faaren digaamen ɓa ﷻ:

«لَقِّنُوا مَوْتَانَكُمْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»

«Xa da xa furun seerandi: Laa-ilaaha illa Allaah» ya¹ Musilimu d'a filla i kitaabi sahaten di, Muurifo ti furun ɓa ke hadiise di ken ni: Kallen ga ri sere be ya, I kun ya ni soro beenu kallen taagumansun ga bange I kanma.

Fillandi: bire be a kallen ga na danqanaaxu, i na a yaaxon texe, i na a sinqen kafume yi, ti sunnan riye ɓa ti ken ɓa.

Sikkandi: Silaamin furen yanqinden wa wajabini, ganta an da ɓa sayidinfure ya a ga kara kuren di, a ke nta yanqini salle xa nta ɓaana a kanma, ken wara i w'a burunu a yiraamun ya di; baawo Annabi ya ﷺ a ma Uhudu kallaanon yanqi, a ma salli i kanma xa.

**A Lawuran nan suturi, ken falle i n'a wurugi
fonne i n'a noxon bolli bollindi neye ya, ken
falle yanqindaanan na yiranxase falama i
kitten ɓa ma ken me a na a senondi ti ken**

¹ Musilimu d'a bagandi, (916-917)

**na, saage a n'a ragandi sallijin ragayen na,
saage a na a yinmen do a singen yanqi ti jin
do fa deren na walla ken me, saage a n'a
kaara teyen yanqi, saage kaara nooge,
saage a n'a yanqi ken moxo di ta fillandi do
ta sikkandi ya, ta su ga di a n'i kitten
dangindi a noxon kanma, gelli fon da bogu
a yi a na a yanqi, a na dingira ke siitini ti
teppan na ma ken me, gelli a ga ma meraga
a n'a na ti doori hoore ya(doore be
naxamindo ga nta a di), ma ti jaarandi killi
kurunbon na, xo bexaaden do ken me tana.**

A na saage a salijirigandini, gelli a ga ma xura ti ta sikko yi a na fo kafu a yi katta karago ya, walla katta peeru ya, a falle a n'a suusa ti yiraame ya, a na timaliɓen ro a dingira luutinton na, do sujuudi dingiranon na, gelli a ga n'a su timaliɓondi ken na fi sire ya, a n'a kasankon timaliɓondi ti wusulanun na, gelli a minnan (nuxun yinttun) ma a segepon gillu ga na pi a fo raga bakka i ya, an da ken wara xa, baasi nta a yi, i nta i yinten sentini, i nta i yintin binnun siini, i nta a taaxundini(sanllindin); bari daliile ma ri ken kanma, yaxaren na, a w'i yintten tullu tooru sikki ya, i n'a yanqandi do a falle banɓen na.

Karagandi: furen kasakande

Fo be gan fasanjunta, (ken ni ya) i na yugon kasaka yiran xullu sikki di, doroke nta i di jibaqa xa nta i di, xo moxon be ken ga ja Annabiyyinmen ڨا ﷺ i n'a falamana a noxon di falamande ya, gelli i ga n'a kasanka doroke do tagafe do yiran fanamante di baasi nta a yi.

I wa yaxaren kasankana yiraamu karagi ya di: doroko xoore, do kaala, do tagafe(fendeli), yiran falamanto filli. I wa leminen kasankana yiran baane ya di katta yiraamu sikki ya, i wa lenyaxaren kasankana doroko xooraa baane di do yiran falamanto filli.

Fo be ga ni Waajibin ڨa a su haqen di ken ni yiran baane ya a ga furen danman su suturini, xa gelli furen wa na ja namaanan ya, a ken ڨa, i w'a yanqini ti jin do faaderen ڨa, i w'a kasankana a tagafen do a doroken di ma i filli tanan di, i nta a yinmen do a yeelson xufaarini, i nta timaliɗondini; roono a yi, na tugu ti a wa wullini laaxara koota pimindaana ya yi, xo ken ga saha hadiisen di bakka faaren maxa ﷺ, gelli namaanan ga na ji yaxaren ya a wa kasakene xo a tanan ya, xa i nt'a timaliɗondini, i nt'a yeelson suturini ti jeere ya, i nt'a kittun xa xufunu ti kittin xufanun filli ya, xa i wa a yeelson do a kittun xufaarini ti kasanke be i ga d'a kasanka a di, xo yaxaren kasankanden maxankuton banganden ga dangi moxonbe.

Tunmundi: seren be do a yanqiden gan xawa, do nan salli a kanma, a do n'a bulu(firindi).

danas, wa abdilhu daaran xayiran min daarihi, wa ahalan xayiran min ahlihi, wa adxilhul jannata, wa a'ijuhu min ajaabil xabri, wa ajaabin naari, w'afsah lahu fi xabrihi, wa nawwir lahu fiihi, Allaahunma la tahrimna ajrahu, wa la tudillana b'adahu), Ken falle a na kabarindi ta naxatandin ko, a na salaamun wara i teyen di ta baane ya.

A wa xanini a ni kuttun filli wutu do kabarindi ta su ya, gelli fure ga na pi yaxare ya yi, i wa tiini: (Allaahunma igfir laha...) dgn, gelli furun ga na ja fillo ya i wa tiini: (Allaahunma igfir lahum...) dgn, a wa jaana ti jaman ja gelli furun gan gabonta ken ja, i wa tiini: (Allaahunma igfir lahum...) dgn, yo xa gelli an da pi lentugunne ya yi, i ga fo be koono yanpaye ke duwanje batten di, a ya ni: (Allaahum maj'alhu faraton, wa juxran li waalidayhi, wa safii'an mujaaba, Allaahunma saqil bihi mawaajiinahuma, wa a'ajim bihi ujuurahuma, wa alhiqhu bisoolihi salafil muuminiina, w'aj'alhu fi kafaalati Ibraahiima alayhis solaatu was salaamu, wa qihi birahmatika ajaabal jahiim).

Sunnan ga ni ke be ya ni; Almaamin nan sigi yigon yinkollan banjen ja, yaxaren naxaanen banjen, do yigon na kari Almaamin ja gelli furun ga ni jaman ya, yaxaren na kari ti tenjeran (kinbaka) ja, gelli lemunun ga pi do i ya, murunta yigon wa dangini yaxaren kaane, ken falle yaxare, ken falle murunta yaxare, murunta yigon yinkollan wa perono yigon yinkollan ja, yaxaren naxaanen na

pero a yinkollan ɲa, ken moxo ya ni murunta yaxaren xa yinkollan wa perono yaxaren yinkollan ɲa, a naxaanen na pero yigon yinkollan ɲa, sallaaon su na ɲa Almaamin falle, ganta an da ɲa sere baane ya a ga ma sigira kita Almaamin falle, a na sigi Almaamin teyen di.

Seegundi: furen burunden maxankuto

Sariyan ni ya, na xaburan jufondi katta yigon xoodon ɲa, lahadun na ɲaɲ'a di ti teɲeran banɲen ɲa, i na furen soxondi kunlenmen[lahadun] di a tatti teyen kanma, i na kasanken kaccun wasa, i nta i bosini xa ganta i wa i toq'a di ya, i nta a yiraamen bakka a yeeson ɲa a sun baana furen ɲa yigo ma yaxare, ken falle i na tufanun ro a kanma, i na doori xayen ro a yi ma a gan sabati n'a kisi dooren ɲa, gelli tufa ga ma kite i na a ɲa ti fo tana ya gelli lahanu ya, ma gidu ya, ma mange ya a ga a kisini dooren ɲa, ken falle i na dooren jurumu a kanma, a wa xanini i na ti ken biren ɲa: (Bismillahi, wa 'ala millati rasuulillahi), i na furunkunme ke wurugi ti subude lanɲera, i na koccun ro a kanma ken ga na neyo, i na a cuccufu ti jin ɲa.

A wa dagana, cunsindaanon nan sigi furunkunmen[xaburon] banɲe, i na Allapaage furen da; na tugu ti Annabiyinmen ɲa ﷺ a ɲi a ga na duguta furen burunden ɲa, a na sigi furunkunmen kanma, a na ti:

«اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ، وَاسْأَلُوا لَهُ التَّائِبِينَ، فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ».

«Xa da yanfayen muuru xa marenmen da, xa na Alla naaga a danja ti sabatiyen ja, baawo i w'a tirindini saasa»¹.

Kaabundi: a wa sariyannaaxunu sere da, a ga ma salli a kanma a nansalli a kanma burunden falle;

Na tugu ti Annabiyinmen ya ﷺ a da ken ja, xa ken na ja xaso me noxon di walla fo be gan roxo, gelli wuccen ga na ji a gan gabo ken ja a nta dagana a nan salli xaburan kanma; baawo a ma rage Annabiyinmen maxa ﷺ nan ti a salli xabura kanma furen burunden falle ti xaso ya.

Tanmundi: A nta dagana furen dunkonun da, i na yigande dabari soron da; Ti Abdullaahi renme Jariiru Bajaliganke -saahaba xoore- digaamen ja (Alla ga na dune bakk'a maxa) :

«كُنَّا نَعُدُّ الْاجْتِمَاعَ إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ وَصُنْعَةَ الطَّعَامِ بَعْدَ الدَّفْنِ مِنَ النَّيَاحَةِ»

«O ji a jaatene kappa wuyangallen ya yi: na mekofu katta furen dunkon ja do yiganden dabari burunden falle»² Imaamu Ahamadu d'a filla ti fillandikilli sire ya,

Yo xa fo be ga ni, na yiganden dabari i da, ma i mukkun da baasi nta ken ja, a wa dagana a maarentinton do a taxaalenmon da i na yigande dabari i danja, na tugu ti Annabiyinmen ja ﷺ biran be Abi Taalibu renme J'afaru kallen xubaaren ga ri a yi(Alla ga na dune bakk'a maxa) nan giri saami, a

¹ Abu Duwuda d'a bagandi, (3221), do Haakimu (3/ 399).

² Ibunu Maajaha d'a bagandi (1612), do Imaamu Ahamadu (2/ 204).

da i dunkonun naamari nan t'i na yigande dabari
J'afaru dunkon da, a jaabi:

«إِنَّهُ أَتَاهُمْ مَا يَشْعَلُهُمْ».

«Finsaanan na de, fi ri J'afaru dunkon na ke be g'i
suxulana»¹.

Baasi nta furen dunkonun na, i n'i taxaalenmon
xiri walla i tano katta yigayen na bakka yigande be
ga kini i ya, bire dura nta ken na, o ga ke be tu
sariyan di.

Tanmu do baanandi: duyanbanjunden toqe nta
dagana yaxaren da fure kanma nan dangi bito sikki
di, ganta a kiina.

A wa wajabin'a maxa, a na furujantaaxu a kanma
xasu naxati do bito tanmi, ganta ti an da na nuxute
ya, ken bire a furujantaaxen wa (namene) ti
saareyen na, ti sunna sahanten sabatiyen na bakka
faaren maxa ﷺ ti ken na.

Xa yigon na, a nta dagana a danja a na
duyanbanjunden toxo no sere su kanma gelli a
maarentinton na walla i tana.

Tanmu do fillandi: furunkunmun juuranden wa
dagana yugun da, bire do bire naxa kuudo nan duwa
i danja, do na hinneyen mund'a i da, do nan sinme
kallen na do ke be ga kalle falle;

Ti Annabi jaabin na ﷺ:

¹ Musilimu d'a bagandi baaden di (976), do An-Nasaa'i baaden di (2034), do
Abu Duwuda baaden di (3234), do Ibunu Maajaha baaden di (1569), do
Ahamadu (2/441).

«رُورُوا الْقُبُورَ، فَإِنَّهَا تُذَكِّرُكُمْ الْآخِرَةَ»

«Xa daga bogu xaburanun ɓa, na tugu ti i wa xa sinmandini laaxara ya»¹ Musilimu d'a bagandi i kitaabi sahan ten di.

Annabi pi ﷺ a g'i sahabanu tuyindini bire be i ga na xaburun juura, i nan ti:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاجِقُونَ، نَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ، يَرْحَمُ اللَّهُ الْمُنْتَفِعِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَخِرِينَ».

«Assalaamu alykum ahlad diyaari minal m'uminiina wal muslimiina, wa innā in saa'Allahu bikum laahiquuna, nas'alu'llaaha lanā wa lakumul āfiya, yarhamu'llaahul mutaqaaddimiina minna wal must'axiriina»².

Xa yaxarun ɓa, xaburanun juurande nta dagana i danɓa; baawo Faaren ɓa ﷺ a da yaxarin xabura juurandaanon langa, a do baawo i wa kanna fitina do sabariyen roxoyen ɓa i (xabura) juurande ke di, ken moxo ya ni xadi a nta dagana i danɓa i bati do baaden ɓa katta furungallun ɓa, baawo Faaren ɓa ﷺ a da i kaba ken ɓa. Yo xa nan salli fure ɓa sallikan di, walla furun salliran ɓa ken daganten ni yugun do yaxarun su danɓa.

Ke ya ni fo lagare be kafumanden ga neyo. Alla ga na neemandi nan kisindi o Annabiyinme Muhanmadu kanma, d'a dunkonu d'a kappanlenmo.

¹ Ibunu Maaja d'a bagandi (1569), Albaani d'a sahandi.

² Musilimu d'a bagandi (975).

الفهرس

Xaran nafanto unmaton danma su da	2
Xaran nafanto unmaton danma su da	2
Ti Alla Toxon ɗa(o d'a joppa) Neemandaana Hinnandaana ...	2
Wallafndaana roraqe	2
Xaran fana: Faatiha suura do soora deppu	3
Xaran fillandi: Silaamaaxun gonbonɗu	3
Xaran sikandi: Tonɗondiyen gonbonɗu	4
Xaran naxatandi: Alla baanaaxundinde taxandu, do fillankanppen taxandu.	4
Xaran karagandi: fi sirontaaxu (gollun sirondinde)	10
Xaran tunmundi: sallen saritinu	10
Xaran peerundi: sallen gonbonɗu	10
Xaran seegundi: sallen waajibinta fiinu	10
Xaran kaabundi: Tahiyen bangandinde	11
Xaran tanmundi: sallen sunnanu	12
Xaran tanmu do baanandi: sallen bonondifiinu	14
Xaran tanmu do fillandi: sallijirageyen saratinu:.....	15
Xaran tanmu do sikkandi: sallijin faralanu	15
Xaran tanmu do naxatandi: sallijin gurujefiinu	16
Xaran tanmu do karagandi: silaami su na dumaxanyetu ti sariyan jikkunun ɗa	17
Xaran tanmu do tunmundi: na dujikkundi ti silaamaaxun jikkunun ɗa	17
Xaran tanmu do peerundi : Gongonde bakka fillankappen ɗa do kutandun noonun ɗa.	18
Xaran tanmu do seegundi: furen moxogemunde a do nan salli a kanma a do a burunde(firinde).	19

A Lawuran nan suturi, ken falle i n'a wurugi fonne i n'a noxon bolli bollindi neye ya, ken falle yanqindaanan na yiranxase falama i kitten ɲa ma ken me a na a senondi ti ken ɲa, saage a n'a ragandi sallijin ragayen ɲa, saage a na a yinmen do a sinqen yanqi ti jin do fa deren ɲa walla ken me, saage a n'a kaara teyen yanqi, saage kaara nooge, saage a n'a yanqi ken moxo di ta fillandi do ta sikkandi ya, ta su ga di a n'i kitten dangindi a noxon kanma, gelli fon da bogu a yi a na a yanqi, a na dingira ke siitini ti teppan ɲa ma ken me, gelli a ga ma meraga a n'a ɲa ti doori hoore ya(doore be jaxamindo ga nta a di), ma ti jaarandi killi kurunbon ɲa, xo bexaaden do ken me tana 19